

De voorziening voor algemene risico's bij banken

Th. SMIT — M. C. SPAANS*

Met belangstelling hebben wij kennisgenomen van het artikel „De voorziening voor algemene risico's bij banken” door drs. J. W. F. Heijmen en dr. R. E. Wessels in *ESB* van 31 augustus 1983. Gaarne zouden wij bij dit artikel een kanttekening willen plaatsen en wel met name bij de schatting van de onttrekkingen aan de Voorziening voor Algemene Risico's (VAR) in 1982 (dat zijn de werkelijke debiteurenverliezen, door Heijmen en Wessels ook aangeduid met de ten laste van de vrije VAR voor individuele debiteuren gereserveerde middelen. Heijmen en Wessels concluderen hierover op blz. 766: „Geconstateerd werd dat, vooral de laatste jaren, de onttrekkingen aan de VAR de zichtbare dotaties hebben overtroffen. Ook de record-dotaties over 1982 worden ruimschoots overtroffen door onze schatting van de onttrekkingen over 1982” (cursivering door TS en MCS). In de appendix bij het artikel wordt deze conclusie wat betreft de schatting van de onttrekkingen in 1982 statistisch onderbouwd. Zij concluderen dat naar schatting f. 3,9 mrd. werd onttrokken. Heijmen en Wessels gaan bij de schatting van de volgende veronderstellingen uit:

- de betaalde vennootschapsbelasting is gelijk aan de belastbare winst vermenigvuldigd met het tarief;
- belastbare winst is gelijk aan de bruto winst minus de onttrekkingen aan de VAR;
- de in de jaarverslagen door de banken verantwoorde betaalde belasting is een schatting van wat zij verwachten te zullen betalen.

In het algemeen zijn deze veronderstellingen juist. Voor een goed begrip wijzen wij er op dat het in de winst- en verliesrekening (als onderdeel van de gepubliceerde jaarrekening) van een bank vermelde belastingbedrag in beginsel op basis van twee systemen kan worden berekend:

1. de bruto winst minus de toevoeging aan de VAR, of;
2. de bruto winst minus onttrekkingen aan de VAR.

Bij het eerste systeem zal wanneer de in de winst- en verliesrekening opgevoerde toevoeging aan de VAR afwijkt van de (fiscaal erkende) onttrekkingen aan de VAR, een

verschil ontstaan tussen de belastingpost in de winst- en verliesrekening en de werkelijk te betalen belasting. Dit verschil komt ten laste of ten gunste van de VAR. Het zal duidelijk zijn dat bij het tweede systeem het logisch verband tussen de gepresenteerde bruto winst minus toevoeging aan de VAR enerzijds en het bedrag der belastingen anderzijds veelal niet aanwezig is.

Tot en met 1981 vonden beide systemen toepassing. De Algemene Bank Nederland NV hanteerde bij voorbeeld het tweede systeem. Met ingang van 1982 heeft De Nederlandsche Bank in het kader van haar bevoegdheid met betrekking tot de jaarrekening van kredietinstellingen het eerste systeem als enige waarderingsgrondslag aanbevolen: „Met betrekking tot de belastinglast dient de winst na VAR-dotatie als uitgangspunt te worden genomen. Eventueel verschuldigde belasting over de toevoeging aan de VAR dient ten laste van de VAR te worden gebracht.”

Heijmen en Wessels citeren deze aanbeveling op blz. 764 van hun artikel. Ten onrechte hebben zij echter hieraan niet de conclusie verbonden dat de onttrekkingen aan de VAR in de jaarrekening vermelde belastingpost (in 1982 voor alle banken, voordien voor de meeste) onverlet laten. Een en ander wordt duidelijk uiteengezet op blz. 58 onder punt 21 van het jaarverslag 1982 van de ABN: „Bij de berekening van de belastingdruk wordt het bedrag van de toevoeging Voorziening bedrijfsrisico's als een last in aanmerking genomen. Dit houdt een stelselwijziging in t.o.v. voorgaande jaren waarbij deze dotatie in aanmerking werd genomen voor zover de ten laste van deze voorziening geboekte bedragen fiscaal als last konden worden beschouwd. Indien deze gewijzigde regel in de jaarrekening 1981 was toegepast had het geen wijziging gebracht in de hoogte van het resultaat of het vermogen.” Hieruit zou kunnen worden afgeleid dat over 1981 bij de ABN de (fiscaal erkende) onttrekkingen aan de VAR volgens het tweede systeem niet of nauwelijks afweken van de toevoeging aan de VAR volgens het eerste systeem. Beide systemen zouden over 1981 namelijk tot dezelfde belastingdruk hebben geleid. Hieraan

*De auteurs zijn werkzaam bij Moret & Limperg.

mag overigens niet de conclusie worden verbonden dat dit ook in voorgaande jaren gegolden zou hebben.

Op basis van deze beschouwingen zijn wij van mening dat de veronderstellingen dat de betaalde vennootschapsbelasting gelijk is aan de belastbare winst maal het tarief, en de belastbare winst gelijk is aan de bruto winst minus onttrekkingen aan de VAR in 1972 — 1981 voor de meeste banken (en in 1982 voor alle banken) *niet* juist zijn, althans niet waar men zich ter zake van de betaalde vennootschapsbelasting baseert op de in de jaarrekening van banken vermeldde belastingpost.

Ter zijde zij nog opgemerkt dat de wetgever juist heeft willen voorkomen dat per individuele bank de werkelijke debiteurenverliezen (dat zijn de onttrekkingen aan de VAR) uit de jaarrekening blijken, dan wel hieruit (b.v. door verbandlegging met de belastingpost) zouden kunnen worden afgeleid. Publicatie van de werkelijke debiteurenverliezen zou namelijk bepaalde omstandigheden tot een vertrouwenscrisis kunnen leiden, hetzij bij de individuele bank, hetzij in het gehele bankwezen. In dit verband refereren wij aan twee speciaal voor kredietinstellingen geldende bepalingen, waarvan de essentie als volgt is:

- artikel 329, lid 3, Burgelijk Wetboek 2: het saldo van de VAR, alsmede de voorziening voor latente belastingverplichtingen, mogen met een crediteurenpost worden samengevat;
- artikel 335, lid 4, Burgelijk Wetboek 2: in de jaarrekening dient de toevoeging aan de VAR (ten laste van de winst- en verliesrekening) *wel*, doch behoeven de onttrekkingen aan de VAR (in de zin van werkelijke debiteurenverliezen) *niet* te worden vermeld.

Onze conclusie luidt dat Heijmen en Wessels in hun schatting van de onttrekkingen aan de VAR in 1982 ten onrechte zijn uitgegaan van de post „belastingen”, zoals deze in de jaarrekening van banken betreffende elk der jaren 1972-1982 werd vermeld.

Th. Smit
M. C. Spaans

Naschrift

In de reactie van Th. Smit en M. C. Spaans hebben wij één punt van kritiek ontdekt. Dit betreft het onjuist gebruik van cijfers uit gepubliceerde jaarverslagen van banken ten einde de omvang van de onttrekkingen aan de VAR af te leiden.

In de eerste plaats moet echter een misverstand uit de weg worden geruimd. In het laatste gedeelte van hun reactie, stellen Smit en Spaans ter zijde dat de wet het mogelijk maakt om de VAR geheim te houden. Bovendien wordt gememoreerd dat de wetgever juist heeft willen voorkomen dat de werkelijke debiteurenverliezen van een *individuele* bank zouden kunnen worden afgeleid om het vertrouwen in het bankwezen niet te schaden. Deze feiten worden voor de lezer geëtaled als ware het iets dat in ons artikel ont-

breekt en hiermee wordt misschien de suggestie gewekt dat onze methode daardoor verkeerd is.

Hierover kunnen wij kort zijn. Wie de eerste alinea van ons artikel herleest, kan constateren dat wij op de hoogte zijn van de wettelijke bepalingen. Bovendien proberen wij de onttrekkingen aan de VAR voor de *collectiviteit* van het bankwezen te schatten. De onttrekkingen aan de VAR worden, zij het met grote vertraging, door De Nederlandsche Bank gepubliceerd. Het gaat dus om het schatten van een cijfer dat straks bekend wordt gemaakt. Belangrijker is echter dat, alle bedoelingen van de wetgever ten spijt, er toch brede belangstelling bestaat voor het onderwerp VAR — vooral wanneer het vermoeden rijst dat de getroffen voorzieningen niet toereikend zouden zijn. Je kunt moeilijk het publiek het recht ontnemen om zich een beeld te vormen van de vermogensverhoudingen van een instelling of groep van instellingen aan wie zij een niet onaanzienlijk deel van hun geld hebben toevertrouwd. Recente ervaringen hebben bovendien geleerd dat het laten waarnemen van deze belangen door derden die wel op de hoogte zijn van de juiste vermogensverhoudingen, niet optimaal behoort te zijn.

Daarnaast zijn wij ervan overtuigd dat het geheim mogen houden van voorzieningen om verliezen op te vangen ten detrimente kan werken van de voorzichtigheid waarmee de banken hun kredietportefeuilles dienen samen te stellen. Anders dan de wetgever, denken wij dat inzicht in de vermogensverhoudingen bevordelijk is — ook in preventieve zin — voor de controle op het gevoerde beleid. Met andere woorden, de mogelijkheid om de gevolgen van tegenvallers aan het gezicht te onttrekken, houdt in dat de preventieve functie die uitgaat van het moeten verantwoord worden van het gevoerde beleid aan het publiek, wordt ontkend.

Wij zijn dus wel degelijk op de hoogte van de wettelijke bepalingen die het mogelijk maken om de omvang van de VAR geheim te houden, maar wij vinden dat er vraagtekens kunnen worden geplaatst bij deze bepalingen; praktisch, omdat het publiek toch gaat gissen; theoretisch, omdat openheid bevordelijk is voor de voorzichtigheid.

Laten we nu onze aandacht richten op de kritiek van Smit en Spaans. In ons artikel wordt een schatting gepresenteerd van de onttrekkingen aan de VAR voor de collectiviteit van het bankwezen over 1982. Deze schatting is ontleend aan een statistisch model dat op zijn beurt is gebaseerd op een relatie tussen wat de banken in hun jaarverslagen verantwoord aan te betalen belasting enerzijds, en de bruto winst minus onttrekkingen aan de VAR anderzijds. Tot onze vreugde stellen Smit en Spaans vast dat deze relatie in het algemeen juist is. Zij vinden echter dat de relatie met de cijfers van gepubliceerde jaarrekeningen — soms — niet kan worden gelegd omdat in de gepubliceerde jaarrekening het belastingbedrag wordt bepaald aan de hand van de toevoegingen, en niet aan de hand van de onttrekkingen. In 1982 zou dit zelfs algemeen gebruik zijn geworden. Dit betekent dat het belastingbedrag geen informatie bevat over de onttrekkingen omdat de toevoegingen stelselmatig over de jaren plaatsvin-

den. Dat wil zeggen dat de toevoegingen aan de VAR worden bepaald aan de hand van ervaringsregels over de te verwachten verliezen over een lange periode gezien. Aldus wordt een voorziening gevormd waaraan middelen worden onttrokken wanneer er verliezen worden geleden. Als de ervaringsregels goed werken, zullen — wederom over een lange reeks van jaren — onttrekkingen en toevoegingen elkaar in evenwicht houden.

De belangrijkste implicatie die hieruit voor onze schattingsexercitie volgt, is dat de meest zuivere schatting van de onttrekkingen aan de VAR in een willekeurig jaar, de toevoeging in dat jaar is. Met andere woorden, onze conclusie dat in 1982 de onttrekkingen veel hoger zullen zijn dan de toevoegingen is onjuist, althans is gebaseerd op een onzuivere schattingsprocedure. Let wel, de stelselwijziging vond plaats in 1982; ons model is geschat met cijfers tot en met 1981. Gegeven dit model, is het belastingbedrag over 1982 gebruikt om voor 1982 een schatting voor de onttrekkingen te maken. De kritiek richt zich dus op het belastingbedrag over 1982 dat zou zijn berekend aan de hand van de toevoegingen aan de VAR en niet aan de hand van de onttrekkingen.

Het probleem is echter dat het recente verleden laat zien dat het stelselmatig toevoegen aan de VAR bij lange na niet in staat zou zijn geweest om de onttrekkingen aan de VAR te financieren (zie onze figuur 1 in het artikel). Dit betekent dat het verantwoorde belastingbedrag over 1982 wel degelijk informatie bevat over de onttrekkingen aan de VAR in dat jaar, omdat boven het bedrag dat stelselmatig toegevoegd werd ook een bedrag moest worden toegevoegd om de onttrekkingen het hoofd te kunnen bieden, hetgeen moet zijn weerspiegeld in het vermeldde belastingbedrag. Overigens wordt dit geïllustreerd door Smit en Spaans aan de hand van een citaat uit het jaarverslag aan de ABN over 1982.

Ons antwoord op dit punt komt er op neer dat Smit en Spaans gelijk hebben wat betreft het signaleren van de stelselwijzigingen. Waar zij echter aan voorbij gaan is de vraag of de toevoegingen aan de VAR in het verleden voldoende zijn geweest om de tegenvallers van de laatste jaren op te vangen. Aangezien Smit en Spaans de conclusies die wij aan onze figuur 1 verbinden niet bestrijden, gaan wij ervan uit dat zij, met ons, van mening zijn dat de toevoegingen in het verleden onvoldoende zijn geweest.

De wet biedt banken de mogelijkheid om een geheime voorziening te vormen. Om begrijpelijke reden is het publiek toch geïnteresseerd in de omvang van deze reserve. Vooral wanneer het economisch proces stroef verloopt en de banken verliezen op hun uitzettingen leiden. Smit en Spaans hebben kritiek op onze schatting, maar deze kritiek is niet onderbouwd aangezien zij voorbijgaat aan de feitelijke situatie in 1982.

J. W. F. Heijmen
R. E. Wessels